

Tanja Maltar Okun⁶⁷
 Karolina Doutlik⁶⁸

OD MOSTA PREMA TROKUTU INKLUZIVNE PODRŠKE UČENICIMA S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Izvorni znanstveni rad / Original scientific paper

UDK: 376-056.24

DOI: <https://doi.org/10.59014/UMFU6394>

Sažetak

Škola je odgojno-obrazovna ustanova u kojoj učenici stječu znanja, razvijaju razne sposobnosti i vještine, usvajaju navike, ali i prihvaćaju općeljudske vrijednosti i društvene norme. Za učenikov je razvoj važno da njeguje i razvija odnos s drugim učenicima, a posebno s onima koji imaju određene različitosti, odnosno specifičnosti. Kao odgovor diskriminaciji, kršenju prava, predrasudama i isključivanju drugačijih javlja se inkluzivno obrazovanje koje se temelji na toleranciji, promicanju, prihvaćanju, priznavanju i poštivanju različitosti i uključivanju takvih učenika. Osnovni je cilj takvog obrazovanja poticati razvoj svih učenika i njihovih potencijala pritom poštujući razvojne i obrazovne mogućnosti, sposobnosti i posebne potrebe svakog od njih. U konceptu inkluzivnog odgoja i obrazovanja posebno je zahtjevna uloga učitelja kojem je potrebna podrška kako bi se navedeno u redovnim školama uspješno provodilo. Jedan od važnih oblika podrške učiteljima jest asistencija, odnosno participacija pomoćnika u nastavi učenicima s teškoćama u razvoju. Pomoćnici u nastavi tako predstavljaju most u svladavanju prepreka tijekom odgojno-obrazovnog procesa koji povezuje učitelja i učenika s teškoćama u razvoju. No uspješna inkluzija ne podrazumijeva samo kvalitetnu suradnju učitelja i pomoćnika u nastavi, već i roditelja učenika s teškoćama u razvoju. Oni zajedno grade trokut inkluzivne podrške učeniku s teškoćama u razvoju, a kvalitetna i konstruktivna suradnja, komunikacija i partnerski odnosi ujedno pridonose i kvaliteti provođenja inkluzivnog odgoja i obrazovanja. Rad se bavi ispitivanjem procjena učitelja, pomoćnika u nastavi i roditelja učenika s teškoćama u razvoju o suradnji, kao i ispitivanjem postojanja statistički značajne razlike u njihovim procjenama.

Ključne riječi: pomoćnici u nastavi, roditelji, suradnja, učenici s teškoćama u razvoju, učitelji

67 OŠ Sveti Petar Orehovec, Sveti Petar Orehovec, tanja.maltar@gmail.com

68 OŠ „Ivan Benković“, Dugo Selo, karolina.doutlik@gmail.com

Uvod

Odnos društva prema djeci s teškoćama u razvoju mijenjao se tijekom povijesti, od netolerancije i diskriminacije pa sve do provođenja inkluzije u odgojno-obrazovnim ustanovama. Danas se, umjesto prilagođavanja učenika obrazovnom sustavu, naglasak sve više stavlja na stvaranje promjena u samom obrazovnom sustavu, kako bi se on prilagodio odgojno-obrazovnim potrebama svakog učenika. Zbog sve više učenika koji trebaju inkluzivno obrazovanje povećava se stres učitelja,⁶⁹ a zbog nedovoljno vremena za pripremanje i rada bez odgovarajuće podrške pada im i samopouzdanje, posebno u razredima s više učenika s teškoćama u razvoju (Mukhopadhyay, 2014; Bhatnagar i Das, 2013; Khan, 2012; Talmor, Reiter i Feigin, 2005). U nastavu diljem svijeta sve više se stoga uvode pomoćnici u nastavi⁷⁰ ili asistenti koji predstavljaju velik korak u promicanju inkluzije u školama.

Pomoćnici u nastavi

Pomoćnik u nastavi s učiteljem u razredu stvara ozračje u kojem djeca uče i razvijaju se do svojeg punog potencijala; oni prvenstveno pružaju podršku učenicima s teškoćama u razvoju. Neki autori (Bentham i Hutchins, 2006; Tyrer i sur., 2004) navode konkretne uloge pomoćnika u nastavi kao što su pomoć učeniku u učenju i praćenju nastave; prilagođavanje aktivnosti i sadržaja djetetovim mogućnostima i načinu na koji dijete uči; davanje i pojašnjavanje uputa; motiviranje i poticanje učenika; promicanje i poticanje djetetova samopouzdanja i neovisnosti te postavljanja vlastitih ciljeva i samoprocjene; uspostavljanje pozitivnih odnosa i komunikacije sa svim članovima školske zajednice; briga o materijalima koji su učeniku potrebni u nastavi i sl. U *Vodiču za pomoćnike u nastavi* udruge „Život sa Down sindromom“ (2011, 20-23) navedeno je ovih sedam područja rada pomoćnika u nastavi: podrška u pripremi realizacije i organizacije nastavnog procesa, podrška djetetu u snalaženju u školskom okruženju, individualizacija, suradnja s roditeljima učenika s teškoćama u razvoju,

69 Pojam učitelj u ovom radu odnosi se na osobe ženskog i muškog roda.

70 Pojam pomoćnik u nastavi u ovom radu odnosi se na osobe ženskog i muškog roda.

suradnja sa stručnjacima i zajednicom, praćenje i dokumentiranje rada i procesa napredovanja djeteta i stručno usavršavanje.

Iz navedenog primjećujemo kako je pomoćnik u nastavi velika podrška, jedan od ključnih čimbenika za uspješno usvajanje znanja i vještina i pomoć djetetu u socijalnom razvoju (McConkey i Abbott, 2011; Anderson i Finney, 2008; Bentham i Hutchins, 2006). Nastava tako postaje manje stresna za samo dijete s teškoćama, učitelja, ali i za čitav razred (Tabak, 2013). Učiteljima koji su opterećeni kurikulumom nedostaje vremena za razvoj odnosa koji su itekako važni za razvoj djeteta i ne stignu, na njemu primjeren način i u dovoljnoj količini, pružiti osjećaj sigurnosti, prihvaćenosti i uključenosti u školsku sredinu, što je iznimno važno za učenike s teškoćama (Kaplan, 2021).

Uloga pomoćnika u nastavi razlikuje se od škole do škole, a ovisi i o učniku kojem se pomoć pruža. Pomoćnik u nastavi trebao bi naučiti prepoznati koliko je učeniku pomoć potrebna kako ga se ne bi ograničilo u njegovu osamostaljivanju i maksimalnom razvijanju sposobnosti (u okviru njegovih mogućnosti). Farrell, Balshaw i Polat (2000) predlažu stoga pružanje pomoći učeniku „iz daljine“. Ono što bi pak pomoćnik trebao poticati jest sljedeće: doziranje pomoći u pravo vrijeme, davanje učenicima komfora (da se osjećaju ugodno u vlastitom učenju), da zadrže svoju odgovornost za vlastito učenje, korištenje pitanja otvorenog tipa i davanje najmanje moguće pomoći da se podrži učeničko vlasništvo nad zadatkom (Sharples, Webster i Blatchford, 2015).

Suradnja među sudionicima inkluzije

Kako su pomoćnici u nastavi ti koji su vremenski najposvećeniji učeniku s teškoćama u razvoju kroz neposredan rad s njim, učitelji upravo u njima vide suradnika koji je dobro upoznat sa sposobnostima i s karakteristikama učenika (Marinić, Matejčić i Igrić, 2019). Drandić i Radetić Paić (2020) sumirale su ove odrednice suradnje pomoćnika u nastavi i učitelja iz raznih literatura: komunikacijske vještine; kolegijalnost i jasne uloge i očekivanja koje čine profesionalnost; pristup i stav ravnatelja škole edukacijskom uključivanju i socijalizaciji; metodičko-didaktički aspekti rada i kompetentnost za rad s djecom s teškoćama u razvoju.

Iznimno je važno da učitelj i pomoćnik u nastavi imaju dogovoreno vrijeme kako bi planirali nastavne sate, odredili osnovne smjernice za zajednički rad i ciljeve i očekivanja u radu s djetetom. Nastavne sadržaje isto tako prilagođavaju predznanju i sposobnostima učenika i odabiru metode i oblike rada koji su najprikladniji za rad s pojedinim učenikom. Važno je, uz navedeno, i da prate i dokumentiraju učenikov rad i napredak, pomažu djetetu u snalaženju u školskom okruženju i surađuju s roditeljima učenika s teškoćama, sa stručnom službom i s ravnateljem škole. Pri tome bi se odnosi svih članova koji sudjeluju u obrazovanju djeteta s teškoćama u razvoju trebali temeljiti na sljedećem:

- profesionalnom odnosu,
- međusobnom uvažavanju,
- pozitivnoj klimi i komunikaciji,
- poznavanju zakonitosti rasta i razvoja djeteta,
- poznavanju školskih dokumenata,
- pravilnoj izmjeni informacija (Rukavina i sur., 2020, 360).

U većini se slučajeva, nažalost, pomoćnici moraju uklopiti u učiteljeva predavanja bez prethodne pripremljenosti i informiranosti (Tabak, 2013; Smith, Whitby i Sharp, 2004), odnosno ne postoji određen vremenski okvir za dogovor prije nastave što pokazuje kako je komunikacija između pomoćnika i učitelja većinom *ad hoc* i odvija se za vrijeme odmora, između dva nastavna sata, neposredno prije ili poslije nastave (Sharples, Webster i Blatchford, 2015; Webster, 2010). Često se događa da pomoćnik u nastavi na licu mjesta dobiva upute za rad i uvodi ga se u nastavni sadržaj (Marinić, Matejčić i Igrić, 2019). Dok učitelji razredne nastave donekle i pronalaze vrijeme za suradnju, dogovor, komunikaciju, situacija s učiteljima predmetne nastave drukčija je zbog organiziranosti nastave. Oni naime teže pronalaze vrijeme zbog drukčije organiziranosti u predmetnoj nastavi što predstavlja velik nedostatak i problem u ostvarivanju suradnje (Marinić, Matejčić i Igrić, 2019). Zaključujemo stoga kako je važno uvažavati perspektivu pomoćnika u nastavi, zajedno planirati i komunicirati s njima i jasno definirati njihove obveze (Anderson i Finney, 2008).

Iznimno je važna i kvalitetna i pravovremena suradnja s roditeljima učenika s teškoćama u razvoju kojem pružaju neposrednu podršku. Pomoćnik u nastavi treba biti upoznat s osnovnim informacijama o djetetu kojem pomaže, njegovom obiteljskom okruženju, („pozadini“) s ciljevima i

očekivanjima roditelja i treba im davati upute za aktivnosti kod kuće kako bi se poboljšao proces učenja. Pomoćnik s učiteljem pruža informacije roditeljima o napredovanju djeteta jer je prethodno prikupio i dokumentirao radove učenika, vodio bilješke o učenikovu ponašanju i njegovu radu na nastavi (Tabak, 2013).

Od mosta prema trokutu inkluzivne podrške

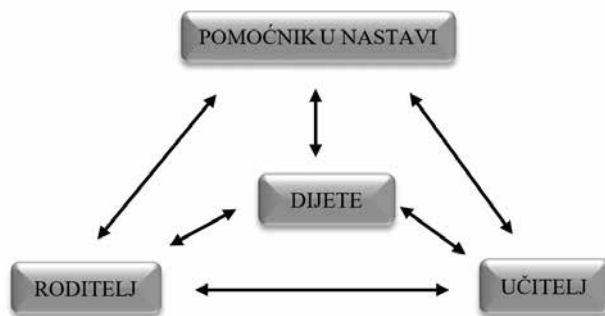
S obzirom na to da pomoćnik u nastavi pruža podršku učitelju, školi, kurikulumu, roditeljima i ostalim učenicima u razredu (Drandić i Radetić Paić, 2020; Smith, Whitby i Sharp, 2004), on (s učiteljem) predstavlja „most” između učenika i kurikuluma (Bentham i Hutchins, 2006), odnosno „most” između roditelja, učitelja, učenika i stručne službe škole s kojima surađuje (Zrilić i Jadrijević Tomas, 2021) ili pak „most” između škole i roditelja (Tabak, 2013). Drandić i Radetić Paić (2020) ističu da upravo problemi s kojima se susreću pomoćnici u nastavi i učitelji pri provođenju edukacijske inkluzije, a pod kojim se najčešće podrazumijeva nedovoljno znanje, stručnost, predrasude ili pak za učenike s teškoćama neprilagođeni nastavni planovi i programi, dovode do toga da su oboje usmjereni na suradnju i zajednički rad.

Pojam koji se često povezuje sa suradnjom roditelja i učitelja jest *partnerstvo*. Partnerstvom se smatra „odnos u koji dobrovoljno ulaze i roditelji i nastavnici iz zajedničkog interesa omogućiti bezuvjetnom suradnjom unapređivanje okružja u kojem će bolje razumijevati djetetove potrebe u moralnom, estetskom i odgojno-obrazovnom smislu te unutar kojeg će pronaći adekvatno rješenje za daljnji razvojni put dotičnog djeteta” (Kosić, 2009, 227). Suradnja roditelja i škole bitan je društveni proces sastavljen od mnogih aktivnosti i djelatnosti učitelja i roditelja kojima je cilj kvalitetniji, sigurniji i uspješniji učenikov razvoj (Kolak, 2006). Krampač Grljušić, Žic Ralić i Akšamović (2020) suradnju između škole i roditelja vide kao neprekidan kružni proces koji podrazumijeva komunikaciju, uzajamnost i obostrano poštovanje pri čemu se učenik nalazi u središtu.

Ako se uzme u obzir da su učenici s teškoćama u razvoju najosjetljivija skupina koja ima specifične potrebe, tada su partnerski odnosi između učitelja i roditelja takvih učenika još nužniji. Učitelji nadalje smatraju da upravo loša suradnja s roditeljima predstavlja jednu od prepreka za

provođenje procesa inkluzije učenika s teškoćama u razvoju, odnosno u slučaju ako roditelji ne dobivaju potrebnu podršku u lokalnoj zajednici ili nisu spremni surađivati sa školom i učiteljima (Kranjčec Mlinarić, Žic Ralić i Lisak, 2016).

Učitelji, pomoćnici i roditelji učenika s teškoćama u razvoju trebaju dakle djelovati zajedno, a s ciljem kvalitetnijeg razvoja učenika s teškoćama u razvoju. Umjesto mosta, koji povezuje samo dvije strane, potrebno je izgraditi tzv. *trokut inkluzivne podrške* (Slika 1.) unutar kojeg bi surađivali, komunicirali i djelovali učitelji, pomoćnici u nastavi i roditelji, a sve s ciljem kvalitetnije inkluzije i svakako na dobrobit učenika s teškoćama u razvoju. Napredak učenika s teškoćama u razvoju znatno je bolji ako škole i roditelji kvalitetno surađuju (Roaf, 2003).

Slika 1. *Trokut inkluzivne podrške*

Metodologija

Instrument istraživanja

Učitelji, pomoćnici u nastavi i roditelji učenika s teškoćama u razvoju u redovnom osnovnoškolskom obrazovanju ispunjavali su *online* Upitnik(e) o stavovima i procjenama učitelja / pomoćnika u nastavi / roditelja učenika s teškoćama u razvoju o inkluziji koji je/su oblikovan(i) za potrebe ovog istraživanja.

Cilj istraživanja

Cilj istraživanja bio je ispitati procjene učitelja, pomoćnika u nastavi i roditelja učenika s teškoćama u razvoju o suradnji. Istraživanje se provodilo školske godine 2021./2022.

Postavljene su sljedeće istraživačke hipoteze:

H1: Postoji statistički značajna razlika u procjenama roditelja i učitelja o suradnji.

H2: Postoji statistički značajna razlika u procjenama roditelja i pomoćnika u nastavi o suradnji.

H3: Postoji statistički značajna razlika u procjenama učitelja i pomoćnika u nastavi o suradnji.

Struktura ispitanika

Istraživanje je provedeno u cijeloj Republici Hrvatskoj, a sudjelovalo je 389 ispitanika: 135 učitelja, 151 pomoćnik u nastavi i 103 roditelja učenika s teškoćama u razvoju.

Rezultati i rasprava

Rezultati ispitivanja procjene učitelja, pomoćnika u nastavi i roditelja učenika s teškoćama u razvoju o suradnji

U Tablici 1. prikazane su aritmetičke sredine procjena raznih čimbenika suradnje između pomoćnika u nastavi, učitelja i roditelja učenika s teškoćama u razvoju.

Tablica 1. Aritmetičke sredine procjena raznih čimbenika suradnje između pomoćnika u nastavi, učitelja i roditelja učenika s teškoćama u razvoju

	PUN ⁷¹ o R ⁷²	R o PUN	R o U ⁷³	U o R	PUN o U	U o PUN
suradnja općenito	4,02	4,43	3,98	3,44	4,55	4,50
komunikacija	4,07	4,37	3,97	3,47	4,55	4,53
povjerenje	4,28	4,57	3,97	3,59	4,56	4,49
podrška/potpora	4,13	4,55	4,00	3,63	4,51	4,49
partnerstvo	4,01	4,41	3,85	3,47	4,40	4,46
uvažavanje	4,26	4,59	4,13	3,76	4,52	4,60
profesionalnost	4,12	4,48	4,20	3,74	4,54	4,45
dogovaranje	4,11	4,52	4,13	3,60	4,53	4,53
pridržavanje dogovora	4,12	4,50	4,21	3,67	4,57	4,52
poštivanje	4,36	4,69	4,37	3,91	4,59	4,63
razumijevanje	4,27	4,57	4,21	3,79	4,54	4,54
pristupačnost	4,32	4,52	4,28	3,84	4,47	4,57
razmjena informacija	4,26	4,41	4,08	3,64	4,53	4,51
UKUPNO (N)	151	103	103	135	151	135

Iz prikazanog se dakle vidi kako su učitelji sve čimbenike suradnje s roditeljima procijenili lošije nego što su te iste čimbenike roditelji procijenili kod učitelja. Učitelji u odnosu s roditeljima najniže procjenjuju njihovu suradnju općenito ($M = 3,44$), komunikaciju s njima ($M = 3,47$) i partnerstvo ($M = 3,47$). U odnosu pomoćnika u nastavi i roditelja učenika s teškoćama u razvoju roditelji su sve čimbenike suradnje procijenili pozitivnije. Najmanja odstupanja u procjeni suradnje imali su pomoćnici u nastavi i učitelji. Njihove procjene suradnje vrlo su pozitivne, što se podudara s rezultatima istraživanja Drandić i Radetić Paić (2020) koje također upućuje na povoljne stavove pomoćnika u nastavi prema suradnji s učiteljima. S druge pak strane, postoje istraživanja u kojima su pomoćnici u nastavi naveli i pozitivna i negativna iskustva u suradnji s učiteljima (Tabak, 2013) ili pak isključivo negativna iskustva (McConkey i Abbott, 2011).

71 Skraćenica PUN odnosi se na pomoćnika u nastavi.

72 Oznaka R odnosi se na roditelje.

73 Oznaka U odnosi se na učitelje.

Kako bi se utvrdili čimbenici suradnje učitelja, pomoćnika u nastavi i roditelja učenika s teškoćama u razvoju, provedena je faktorska analiza, a ekstrahiran je samo jedan faktor s karakterističnim korijenom većim od jedan (Guttman-Kaiser kriterij) koji objašnjava 88,18% varijance. U Tablici 2. prikazana je matrica faktorske strukture suradnje učitelja / pomoćnika u nastavi i roditelja učenika s teškoćama u razvoju. Pouzdanost je ispitana Cronbachovim alpha-koeficijentom; zadovoljavajuća je i iznosi ,989.

Tablica 2. Matrica faktorske strukture

Faktor i čestice	Zasićenje na faktoru
SURADNJA	
podrška/potpura	,957
razumijevanje	,953
uvažavanje	,952
dogovaranje	,952
povjerenje	,948
profesionalnost	,941
partnerstvo	,940
komunikacija	,935
suradnja općenito	,934
poštivanje	,931
razmjena informacija	,927
pristupačnost	,922
pridržavanje dogovora	,916

Rezultati ispitivanja razlika u procjenama roditelja učenika s teškoćama u razvoju i učitelja o suradnji

Za utvrđivanje postojanja statistički značajne razlike u procjenama roditelja učenika s teškoćama u razvoju i učitelja o suradnji proveden je Mann-Whitneyev U-test (Tablica 3.).

Tablica 3. Mann-Whitneyev U-test razlika u procjenama roditelja učenika s teškoćama u razvoju i učitelja o suradnji i srednje vrijednosti rangova

Faktor	Skupina osoba	N	M rangova	Σ rangova	Mann-Whitney	Z	p
Suradnja	Roditelji o suradnji s učiteljima	103	133,36	13736,00	5525,00	-2,734	,006
	Učitelji o suradnji s roditeljima	135	108,93	14705,00			

Rezultati istraživanja upućuju na to kako ne postoji statistički značajna razlika u procjenama o suradnji učitelja i roditelja učenika s teškoćama u razvoju čime se odbacuje hipoteza H1. Dobiveni su rezultati u skladu s rezultatima istraživanja Adams, Harris i Jones (2016) u kojima su roditelji čimbenike suradnje procijenili nešto pozitivnije nego učitelji, no nije utvrđeno postojanje statistički značajne razlike. Ovi su rezultati pozitivni i govore u prilog postojanja zadovoljavajuće suradnje i kvalitetnih odnosa između učitelja i roditelja koji se smatraju bitnim čimbenicima uspješnog uključivanja učenika s teškoćama u razvoju u inkluzivno obrazovanje. Kao glavne odrednice pozitivnog ili pak negativnog iskustva roditelja smatraju se spremnost učitelja da surađuje, uvažavanje između roditelja i učitelja i obostrani angažman kako bi se došlo do najboljeg rješenja za dijete s teškoćama u razvoju (Krampač-Grljušić, Žić-Ralić i Akšamović, 2020). Pozitivna iskustva roditelja u suradnji s učiteljima doprinose ublažavanju stresa kod roditelja učenika s teškoćama u razvoju na koji oni svakodnevno nailaze (Krampač-Grljušić, Žić-Ralić i Akšamović, 2020).

Rezultati ispitivanja razlika u procjenama roditelja učenika s teškoćama u razvoju i pomoćnika u nastavi o suradnji

Kako bi se utvrdilo postojanje statistički značajne razlike u procjenama roditelja učenika s teškoćama u razvoju i pomoćnika u nastavi o suradnji, proveden je Mann-Whitneyev U-test (Tablica 4.).

Tablica 4. Mann-Whitneyev U-test razlika u procjenama roditelja učenika s teškoćama u razvoju i pomoćnika u nastavi o suradnji i srednje vrijednosti rangova

Faktor	Skupina osoba	N	M rangova	Σ rangova	Mann-Whitney	Z	p
Suradnja	Roditelji o suradnji s pomoćnicima	103	142,38	14665,00	6244,000	-2,811	,005
	Pomoćnici o suradnji s roditeljima	151	117,35	17720,00			

Prema rezultatima koji su prikazani u Tablici 4., razvidno je da pomoćnici u nastavi statistički značajno negativnije procjenjuju suradnju s roditeljima učenika s teškoćama u razvoju. Time je potvrđena hipoteza H2. Rezultati nisu u skladu s rezultatima istraživanja Strnišćak (2016) u kojem je 85,7% pomoćnika u nastavi procijenilo suradnju s roditeljima kao jako dobru, odnosno zadovoljavajuću. Razlog može biti njihov različit pristup, odnosno očekivanja, nedovoljno jasno definirana ulogama, što može rezultirati lošijom suradnjom. Sudarević (2019) naime ističe da model obrazovanja i stjecanja kompetencija za obavljanje posla pomoćnika u nastavi nije (još) zakonski uređen; županije, odnosno gradovi provode različite programe osposobljavanja što može rezultirati nedovoljno jasno definiranom ulogom pomoćnika u nastavi. U takvoj se situaciji pomoćnici mogu osjećati preopterećeno, a roditelji mogu imati prevelika očekivanja od njih. U istraživanju koje je provela Tabak (2013) pomoćnici u nastavi su kao otegotnu okolnost naveli lošu suradnju s roditeljima ističući kako nije lako balansirati između djeteta, škole i roditelja, kada je suradnja između roditelja i škole loša, tada se oni nalaze „između dviju strana“; roditelji ponekad ne poštuju dogovore, ne javljaju na vrijeme izostanak učenika s nastave, nisu spremni dodatno raditi s vlastitom djecom ili se pak previše oslanjaju na njihovu pomoć.

Rezultati ispitivanja razlika u procjenama učitelja i pomoćnika u nastavi o suradnji

Ispitivanje razlika u procjenama učitelja i pomoćnika u nastavi o suradnji provedeno je također Mann-Whitneyevim U-testom (Tablica 5.).

Tablica 5. Mann-Whitneyev U-test razlika u procjenama učitelja i pomoćnika u nastavi o suradnji i srednje vrijednosti rangova

Faktor	Skupina osoba	N	M rangova	Σ rangova	Mann-Whitney	Z	p
Suradnja	Učitelji o suradnji s pomoćnicima	135	148,21	20009,00	9556,00	-,993	,321
	Pomoćnici o suradnji s učiteljima	151	139,28	21032,00			

Ne postoji dakle statistički značajna razlika u procjenama učitelja i pomoćnika u nastavi o suradnji čime se odbacuje hipoteza H3. Ishod takvih rezultata pozitivan je i podudara se s rezultatima nekih dosadašnjih istraživanjima (Drandić i Radetić Paić, 2020; Fulgosi-Masnjak i Sudarević, 2020; Krampač-Grljušić, Lisak i Žic Ralić, 2010). Rukavina i sur. (2020) smatraju da stavovi učitelja o pomoćnicima u nastavi ne ovise nužno o tome koliko dugo oni surađuju, već o kompetencijama pomoćnika, kao i o njegovoj motiviranosti za pružanje podrške. Fulgosi-Masnjak i Sudarević (2020) ističu da različiti sustavi osposobljavanja i edukacije u Hrvatskoj doprinose različitim razinama kompetentnosti pomoćnika u nastavi, samim time i različitim stavovima učitelja prema njima. Na temelju nekih dosadašnjih istraživanja Drandić i Radetić Paić (2020) iznose ove glavne odrednice suradnje pomoćnika u nastavi i učitelja: komunikacijske vještine, kolegijalnost i jasne uloge i očekivanja, pristup i stav ravnatelja škole prema inkluziji i socijalizaciji učenika s teškoćama u razvoju i metodičko-didaktički aspekti rada, kao i kompetentnost za rad s djecom s teškoćama u razvoju. U praksi je suradnja između učitelja i pomoćnika u nastavi raznolika i specifična s obzirom na svaku pojedinu školu (Marinić, Matejčić i Igrić, 2019).

Zaključak

Kao što su pokazala neka istraživanja (npr. Vučak, 2005), smatra se da se suradnja roditelja i učitelja može poboljšati većim uključivanjem roditelja u život i rad škole. Pozitivni odnosi i suradnja unutar škole imperativ je za uspješnu inkluziju učenika s teškoćama u razvoju. Razvoj i napredak

učenika s teškoćama tiče se svih – učitelja koji ih podučavaju, pomoćnika u nastavi koji im pružaju podršku, ali i njihovih roditelja. Postoji prostor za unapređenje, a to je poboljšanje suradnje pomoćnika – učitelja – roditelja, što su pokazali i rezultati ovog istraživanja. Dobiveni rezultati upućuju naime na to da pomoćnici u nastavi statistički značajno negativnije procjenjuju suradnju s roditeljima učenika s teškoćama u razvoju.

Dobra suradnja svih navedenih karika počiva na jasnim ciljevima, pravima i obvezama; višesmjernoj komunikaciji; potpori i poštovanju; razumijevanju; uvažavanju i zajedničkom donošenju odluka (Velki, 2012). Njihovi bi se odnosi trebali temeljiti na ravnopravnim interakcijskim procesima komunikacije i suradnje, kao i na pozitivnim vrijednostima, a sve na dobrobit učenika s teškoćama u razvoju.

Literatura

- Adams, D., Harris, A. i Jones, M. (2016). Teacher-Parent Collaboration For An Inclusive Classroom: Success For Every Child. *The Malaysian Online Journal of Educational Science*, 4(3), 58-71.
- Anderson, V. i Finney, M. (2008). 'I'm a TA not a PA!': Teaching assistants working with teachers. U: G. Richards i F. Armstrong (ur.), *Key issues for teaching assistants: Working in diverse and inclusive classrooms* (str. 73-83). Oxon: Routledge.
- Bentham S. i Hutchins, R. (2006) *Practical Tips For Teaching Assistants*. New York: Routledge.
- Bhatnagar, N. i Das, A. K. (2013). Nearly two decades after the implementation of the Persons with Disabilities Act: concerns of Indian teachers to implement inclusive education. *International Journal of Special Education*, 28, 104- 112.
- Drandić, D. i Radetić Paić, M. (2020). Suradnja u inkluzivnim školama: kako pomoćnici u nastavi procjenjuju njihovu suradnju s učiteljima u razredu?. *Ljetopis socijalnog rada*, 27(1), 151-178.
- Farrell, P., Balshaw, M. i Polat, F. (2000). The work of learning support assistants in mainstream schools: Implications for educational psychologists. *Educational and Child Psychology*, 17(2), 66-76.
- Fulgosi-Masnjak, R. i Sudarević, K. (2020). Kakvi su stavovi nastavnika prema pomoćnicima u nastavi? U M. Nikolić i M. Vantić-Tanjić (ur.), *Unapređenje kvalitete života djece i mladih* (str. 449-460). Tuzla: Off-set.
- Kaplan, I. (2021). Projekt asistent – nova uloga. *Varaždinski učitelj*, 4(5), 77-83.

- Khan, T. A. (2012). Secondary school teachers' perceptions of inclusive education in Bangladesh. *Critical Literacy: Theories and Practices*, 6(2), 102-118.
- Kolak, A. (2006). Suradnja roditelja i škole. *Pedagoški istraživanja*, 3(2), 123-140.
- Kosić, A. (2009). Roditelji i nastavnici - partneri u unapređivanju odgojno-obrazovnog procesa u osnovnoj školi. *Život i škola*, 55(2), 227-234.
- Krampač-Grljušić, A., Lisak, N. i Žic Ralić, A. (2010) Što učitelji misle o ulozi asistenta u nastavi?. U: M. Vantić Tanjić (ur.), *Unapređenje kvalitete života djece i mladih* (str. 67-78). Tuzla: Off-set.
- Krampač Grljušić, A., Žic Ralić, A. i Akšamović, D. (2020). Suradnja u inkluzivnom obrazovanju: roditelj učenika s teškoćama. U: V. Mlinarević, M. Brust Nemet, A. Huljev i R. Tokić Zec (ur.). *IV. međunarodna znanstvena i stručna konferencija Obrazovanje za interkulturalizam – knjiga sažetaka* (str. 61-63). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Kranjčec Mlinarić, J., Žic Ralić, A. i Lisak, N. (2016). Promišljanje učitelja o izazovima i barijerama inkluzije učenika s poteškoćama u razvoju. *Školski vjesnik*, 65 (Tematski broj), 233-247.
- Marinić, M., Matejčić, K. i Igrić, Lj. (2019). Kvaliteta suradnje učitelja i pomoćnika u nastavi iz perspektive učitelja i pomoćnika. *Život i škola*, 65(1-2), 251-259.
- McConkey, R. i Abbott, L. (2011). Meeting the professional needs of learning support assistants for pupils with complex needs. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 15, 1419-1424.
- Mukhopadhyay, S. (2014). Botswana primary schools teachers' perception of inclusion of learners with special educational needs. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 14(1), 33-42.
- Roaf, C. (2003). Learning support assistants talk about inclusion. U: M. Nind, J. Rix, K. Sheehy i K. Simmons (ur.), *Inclusive Education: Diverse Perspectives* (str. 221-240). London: David Fulton.
- Rukavina, I., Karaman, P., Buljubašić, A. i Koštić, L. (2020). Stavovi djelatnika odgojno-obrazovnog sustava na uključivanje pomoćnika u nastavi / stručnih komunikacijskih posrednika. U: M. Nikolić, M. Vantić-Tanjić (ur.), *Unapređenje kvalitete života djece i mladih* (str. 359-370). Tuzla: Off-set.
- Sharples, J., Webster, R. i Blatchford, P. (2015). Making Best Use of Teaching Assistants: Guidance Report. Preuzeto sa stranice: https://educationendowment-foundation.org.uk/public/files/Publications/Campaigns/TA_Guidance_Report_MakingBestUseOfTeachingAssistants.pdf (25. 11. 2021.)
- Smith, P., Whitby, K. i Sharp, C. (2004). *The employment and deployment of teaching assistants*. National Foundation for Educational Research in England and Wales; Local Government Association. Preuzeto sa stranice: <https://www.nfer.ac.uk/media/2200/tad01.pdf> (12. 2. 2022.)

- Strnišćak, M. (2016). *Asistent u nastavi*. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Učiteljski fakultet.
- Sudarević, K. (2019). Stavovi nastavnika prema pomoćnicima u nastavi. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Tabak, I. (2013). *Pomoćnici u nastavi*. Neobjavljeni diplomski rad. Osijek: Filozofski fakultet.
- Talmer, R., Reiter, S. i Feigin, N. (2005). Factors relating to regular education teacher burnout in inclusive education. *European Journal of Special Needs Education*, 20(2), 215-229.
- Tyrer, R., Gunn, S., Lee, C., Parker, M., Pittman, M. i Townsend, M. (2004). *A Toolkit for the Effective Teaching Assistant*. London: Sage.
- Udruženje "Život sa Down sindromom" (2011). *Podrška inkluzivnom obrazovanju: pomoćnik u nastavi*. Sarajevo: Bemust.
- Velki, T. (2012). *Priručnik za rad s hiperaktivnom djecom u školi*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Vučak, S. (2005). Prema školi koja uči: zajednici učenika, učitelja i roditelja. U: H. Vrgoč (ur.), *Učenici, učitelji i roditelji zajedno na putu uspješnog odgoja i obrazovanja* (str. 37-49). Zagreb: HPKZ.
- Webster, R. (2010). Double standards and first principles: framing teaching assistant support for pupils with special educational needs. *European Journal of Special Needs Education*, 25(4), 319-336.
- Zrilić, S. i Jandrijević Tomas, A. (2021). Zadovoljstvo roditelja djece s teškoćama participacijom pomoćnika u nastavi. *Društvene i humanističke studije: časopis Filozofskog fakulteta u Tuzli*, 14, 223-240.

FROM THE BRIDGE TO THE TRIANGLE OF INCLUSIVE SUPPORT TO STUDENTS WITH DEVELOPMENTAL DIFFICULTIES

Abstract

School is an educational institution where students acquire knowledge, develop various abilities and skills, and acquire habits, but also accept certain values and universal and social norms. A student's development requires nurturing and developing relationships with other students, particularly with those with a certain difference, i.e., distinctiveness. Inclusive education, which is based on tolerance, promotion, acceptance, and respect for differences and their inclusion, comes as an answer to discrimination, violations of rights, prejudices, and the exclusion of those who are different. The basic aim of inclusive education is to encourage the development of all students and their potential while at the same time respecting their developmental and educational potential, abilities, and special needs. The teacher's role in the concept of inclusive education is rather demanding. For the successful implementation of inclusive education in regular schools, teachers need support. One of the forms of support for teachers is assistance, i.e., the participation of assistants in teaching students with developmental difficulties. Namely, teaching assistants exemplify a bridge connecting the teacher and student with developmental difficulties in overcoming obstacles during the educational process. However, successful inclusion does not only imply quality cooperation between the teacher and the teaching assistant but also with the parents of students with developmental difficulties. Together, they create a triangle of inclusive support for students with developmental difficulties, while quality and constructive cooperation, communication, and partnership between them also contribute to the quality of the implementation of inclusive education. The paper examines the assessments of teachers, teaching assistants, and parents of students with disabilities on cooperation, as well as the existence of statistically significant differences in their assessments.

Keywords: teaching assistants, parents, cooperation, students with developmental difficulties, teachers.